

*ЄРЕМЕЄВА І. В.*, аспірантка, кафедра політичної історії, НТУ «ХПІ»

## **ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА ТА ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТЕАТРАЛЬНИХ АКТОРІВ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

У статті на основі документів Центрального державного історичного архіву, м. Київ, Державного архіву Харківської області, матеріалів періодичних видань, мемуарів акторів та літературних творів визначено вплив Православної Церкви на повсякденне життя акторів Наддніпрянської України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Розглянуто джерела формування сприйняття артистів у середовищі представників духовного стану. Проаналізовано законодавчі норми, що підтримували церковні положення щодо театрів і їх роль у професійній діяльності акторів. Окремо охарактеризовано місце Церкви у приватному житті служителів Мельпомени. Досліджено взаємозв'язок норм моралі, що офіційно диктувалися православним християнством та уявленням про моральні якості артистів у суспільстві, а також особливості формування моральних норм у середовищі акторів.

**Ключові слова:** Православна Церква, актори, повсякденне життя, моральні норми, десоціалізація, анафема.

**Вступ.** Тривале захоплення вітчизняних істориків макроісторією, яка розглядає історичні події у великих масштабах, затираючи долі окремих невідомих людей, знеособила літопис буття Української держави. Сучасні тенденції в історичній науці, виражені в збільшенні інтересу до історії у малих формах, сягаючих подекуди однієї особи чи речі, повертають їй людське обличчя. Дослідження умов праці, обставин приватного життя, механізмів формування взаємодії із соціумом, його уявленням про норми моралі та вплив цих норм на систему цінностей людини розкриває дух епохи, її ментальні особливості. В клекіткому людському морі Російської імперії епохи капіталізму, посаду пастира душ незмінно займала Православна Церква. Її вплив розповсюджувався далеко за притвор божого храму, сягаючи навіть секулярного світу світських розваг – театру. Просочилося ортодоксальне християнство і у повсякденне життя акторів.

**Метою** статті є визначення впливу Православної Церкви на обставини приватного життя та професійної діяльності акторів, формування оцінки артистів у суспільстві, взаємодію офіційних уявлень про мораль та етичних норм працівників сцени.

**Виклад основного матеріалу.** Православ'я, як єдина офіційна церква Російської імперії, тривалий час визначало засади культурного розвитку на українських землях. У 1721 р. Петро I заснував вищий церковно-адміністративний орган влади в Російській імперії, остаточно закріпивши право монарха втручатися в справи Церкви. Такі заручини світського й духовного керівництва остаточно завершили перетягування ковдри влади в імперії на користь монарха і забезпечили його власною, добре організованою ідеологічною машиною. З-поміж інших покладених

на православ'я функцій були духовна просвіта й виховання пастви, а отже – формування світогляду підданих Російської імперії.

З 60-х років XIX ст. в державі почався бурхливий розвиток приватної театральної справи. За пару десятиліть театр став загальнодоступною розвагою і зажив слави властителя дум та другого університету, певною мірою похитнувши в цій царині навіть позиції Церкви. Недоречний з точки зору офіційної релігії культурний порив церковники не забарилися прикувати до ганебного стовпа на шпальтах часописів.

Підґрунтям для таврування театру, як богомерзкої розваги стали рішення Вселенських та Помісних соборів – загальноцерковних зборів найбільш високопоставлених священників, на яких обговорювалися і вирішувалися питання догматичного, церковно-політичного та дисциплінарного характеру.

З прийнятих на Помісних соборах правил, що стосувалися театру, церковники найчастіше посилалися на рішення Ельвірського собору 306 р. Норма вимагала від акторів, які бажали прийняти християнство, довічну відмову від гри на сцені. Порушення цієї норми тягло за собою відлучення від Церкви. Через 8 років Арльський собор підтвердив цю заборону, постановивши, щоб актори, які продовжували грати в театрі, відлучалися від причастя [1].

Часто згадувалися церковниками і рішення ряду Карфагенських соборів 220-397 років. Там же на зборах вищого духовенства у 419-426 роках вони були підтвержені. Одне з рішень вимагало, щоб актора, який прийняв християнство і відмовився від сцени, ніхто не смів спокушати чи примушувати повернутися в професію. Інше наполягало на тому, щоб діти священників не брали участі в світських видовищах і навіть не дивилися на них. Третє забороняло театральні вистави в святкові для християн дні [1].

Найвагомішим аргументом ортодоксів була постанова так званого П'ято-шостого вселенського собору, що відбувався в кінці VII ст. і категорично заборонив всім християнам (будь то клірики чи миряни) брати участь у театральних виставах не лише у якості виконавців, але і в якості глядачів. Священнослужителі, які порушили канон, підлягали позбавленню сану, а миряни – відлученню від Церкви [1].

Церковники другої половини XIX початку XX ст. ганьбили театр на всі заставки і за допомогою посилань на апологетів – батьків і вчителів Церкви, а також теологів. Особливо щедро цитувалися Тертуліан та Іоанн Златоуст [1].

Не обтяжуючи себе порівнянням античного театру, який ганьбили батьки церкви і сучасного, особи духовного стану другої половини XIX – початку XX ст. підкреслювали несумісність театральних вистав з християнською мораллю. Наприклад, єпископ Феофан Самітник вважав театральні вистави ганебнішими за картонні ігри, називав їх безглуздими, а захоплення театром – шкідливим [1]. Протоієрей Іоанн Кронштадтський, якого особливо поважали віряни кінця XIX – початку XX ст., в пункті 1177 книги «Моя жизнь во Христе» так писав про модну розвагу: «Театр ... погашає віру і християнське життя, навчаючи неухважності, лукавства (або вмінню жити в мирі), сміхотворства; він виховує спритних синів віку цього, але не синів світла. Театр – противник християнського життя; він породження духу світу цього, а не Духа Божого. Справжні чада Церкви не відвідують його» [2].

Втім не всі церковники займали стосовно театру непохитну позицію. Деякі з них намагалися примирити театр і недоторкані основи релігійно-церковних поглядів. Переплітаючи історичні факти з легендами, вони посилалися на доброзичливе ставлення до мистецтва релігійних і церковних діячів у минулому. Ліберальні служителі церкви вказували, що театр і в даний час може опинитися в якійсь мірі корисним, якщо буде надихатися релігійною ідеєю. Окремо вони відзначали, що попри позитивний вплив театру на паству, він також несе чимало небезпек для релігійних почуттів. Відтак, благодіючий ефект від театру зводився на нівець, не йдучи ні в які порівняння з Церквою [1]. Таку позицію займав, єпископ Ніканор в 80-х роках ХІХ ст. За його словами, навіть богоугодні особи не цуралися мистецтва. При цьому він наводив приклад Мойсея, Давида, Соломона і навіть самого Ісуса Христа. Єпископ вказував й на те, що впродовж багатьох сторіч християнство сприяло найбільшим досягненням різних галузей мистецтва [1].

Допоки пошанні старці та священнослужителі влаштували словесні перепалки, захищаючи ум, честь та совість пастви, монарх Російської імперії боронив інтереси Церкви буквою закону. З 1845 р. і до 1917 р. в основному нормативному документі з кримінального права держави – «Уложения о наказаниях уголовных и исправительных» положення щодо Церкви незмінно виносилися на перше місце. У 1882 р. видатний український правознавець О. Кістяківський іронічно зауважував у статті «О преступлениях против веры», що закони, які оберігали релігійний порядок, в Російській імперії давали фору половині об'єму будь-якого кримінального кодексу країн Європи [3, с. 122]. Охороняли писаний закон місцева поліція і влада [4, с. 3].

Релігійний календар та встановлений ним порядок безпосередньо впливав на трудові будні акторів. В переддень дванадесятих свят театри закривали до початку всеношної служби. В державному архіві Харківської області, наприклад, збереглася розписка, дана власниками міських садів розваг, театру та сінематографу приставу 4-ї дільниці м. Харкова в тому, що вони поінформовані щодо необхідності зачинити розважальні заклади напередодні Преображення Господня [5, арк. 253]. У храмові свята розваги, в тому числі – театральні, розпочиналися після закінчення в церквах літургії [4, с. 3]. Суворе табу на вистави накладалося на час Великоднього посту. На сім тижнів артисти залишалися без заробітку і, нерідко, без коштів для існування. В цей період у пошуках роботи вони відправлялися до Москви на так звану «акторську біржу» – зібрання акторів та антрепренерів, які шукали ангажементу [6, с. 49; 7, с. 22; 8, с. 117; 9, с. 96-97]. В харківському сатиричному журналі «Искры» на злобу великопостних днів акторів редакція розмістила характерний вірш:

### **Постом**

Уныло и пусто...

Пропал весь экстаз...

Грибы и капуста...

И редька, и квас!..  
«Шальная» неделя  
Прошла, как мечта...  
И меньше мы хмеля  
Вливаем в уста...  
Печальным, усталым  
Наш кажется взор...

В столицу по шпалам плетется актер [10, с.143].

Революція 1905-1907 років принесла не лише незначні обмеження самодержавної влади, а й новий погляд на старі церковні традиції. У 1907 р. в іншому харківському сатиричному виданні з характерною назвою «Настоящее жало» автор (вказаний, як «Г.») уїдливо зазначав, що настав час переоцінки традиційних цінностей і у міських мешканців з'явилося «...відмінне «пісне меню»: опереточні ніжки, соус пікант, заливне із шийки, концертна головка!..» [11, с. 2]. На зміну сумним рядкам про піст з'явилися такі:

### **В великий пост.**

Флаг поднят, ярмарка открыта;  
Народом улица покрыта,  
У балагана Муссури;  
Битком набито и внутри.  
Шум, спор у галлерей кассы,  
Выкрикиванья иудеев массы.  
Здесь и купцы и мужики,  
Чернорабочие, модистки,  
Студенты, мясники, курсистки  
К «театру» шумно поспешают.  
В восторге чувств и упоеньи  
Игривый слышится в них смех;  
Забыв молитву, церковь, грех  
Толпа лишь жаждет наслажденья  
И это все в великий пост.  
В великий пост – дни воздержанья,  
Из года в годъ, из рода в род  
Постился русский весь народ;  
Теперь же лишь воспоминанья  
Остались в нас от дней всех тех –  
Творит народ великий грех.  
Забыл стыд, совесть человек....  
Да!... Ведь теперь двадцатый век!!! [12, с. 2].

Охороняв закон і знакову систему Церкви: одяг духівництва, церковні обряди та культові дійства [13, арк. 62]. Їх заборонялося не лише відтворювати, а навіть частково імітувати у міських та домашніх театрах [4, с. 24]. Подібні дії розцінювались як кошунство і карались ув'язненням на термін від 4 до 8 місяців [14, с. 201].

Втім, суворі заборони акторів не лякали. У 1898 р. один з російських артистів-братів Адельгейм, які часто гастролювали і по містах Наддніпрянської України, зображаючи Уріеля Акосту в однойменній трагедії К. Гуцкова, гримувався так, що повністю копіював прийнятій у християн західного та східного обрядів образ Ісуса Христа. Завершувало образ вбрання – туніка з широкими рукавами, підперезана шнуром із вузлами на кшталт католицьких монахів [15, арк. 54]. Актор не обмежувався виставами і робив фотознімки, на яких зображав Ісуса перед Понтієм Пілатом чи в Гетсиманському саду, причому настільки вдало, що «...портрети його легко могли бути прийняті за картини католицького художника ...». У зв'язку з такою поведінкою актора, міністерство внутрішніх справ розіслало генерал-губернаторам депешу, згідно якої в разі гастролей братів Адельгейм, місцева влада мала суворо заборонити їм «...з'являтися на сцені в описаному вбранні і знімати свої фотографії у зазначеній ... обстановці» [15, арк. 54].

Згадував неприємний інцидент за участі церковних символів і відомий на Наддніпрянщині актор П. Орленев. Випадок, що стався в м. Рязань, виразно показував ревне відношення до церковних символів світської влади на всій території імперії. Йшла п'єса А. Толстого «Царь Фёдор Иоаннович». Віце-губернатор звернувся до антрепренера З. Малиновської, із вимогою, аби актор, що виконував роль царя (її саме грав П. Орленев) не використовував на сцені хресного знамення. Кепкуючи з ситуації, артист В. Гіляровський залишив у гримерці на пачці орленевських цигарок сатиричний двовірш:

Здесь Орленева известного

Лишили знамення крестного [16, с. 87].

Траплялися з духовенством і вкрай курйозні випадки Актор І. Нежний, згадуючи театральну Одесу кінця XIX – початку XX ст. відзначав, що театр «Фарс» належав актору М. Чернову та його товаришу В. Вронському. Перший завідував адміністративно-господарчою частиною справи, другий – творчою. Чи то як артист, що жадає слави, чи то як відповідальний власник, М. Чернов трепетно ставився до реклами. Одного разу він дістав у цирку віслюка і, наліпивши йому на спину величезний плакат «Лише я не бачив фарс «Ух, і без затримки!»», відправив з поводитирем гуляти вулицями міста. Через кілька годин вухань потрапив на очі архієрею. Останній фарсу також не бачив і виходило, що священнослужитель урівнювався з ослом. В страшенному гніві преосвященний звернувся до поліції. М. Чернову, звичайно, наказали повернути тварину до театру. За велінням актора-антрепренера «живу рекламу» повели до театру... іншим шляхом. Відтак, осел та архієрей зробили збори новій виставі [17, с. 77-80].

Не зважаючи на церковні утиски театральної справи, театральні діячі і власники антреприз не нехтували обрядовою частиною християнської релігії. Вони часто запрошували священників відслужити молебен з нагоди відкриття нової будівлі театру [1]. Поширеним явищем була традиція освячення театральних приміщень перед початком сезону та служіння молебну, який відвідувала вся труппа. Провінційна актриса М. Велізарій згадувала, що у Харківському театрі часів антрепризи О. Дюкової на подібний молебен приходила і власниця театру. Актриса

зауважувала, що служили його у фойє, адже правити молебн на сцені вважалося великим гріхом [18, с. 210].

Жодного усталеного погляду на висвячення неугодних будівель у Церкві не існувало, причет – священники однієї окремої церкви – в кожному випадку вирішував питання на свій розсуд. Святий отець міг відслужити молебн, при закладці трактиру або стайні, але відмовлявся від служби при закладці театру. Така дискримінація не була рідкістю, і священник відверто заявляв, що не вважає можливим освячувати ім'ям бога місця, противні християнській вірі та моралі. В Одесі у 1913 р. архієпископ Анатолій не дав дозволу на проведення молебну перед відкриттям сезону, пояснивши, що театр – звабливе видовище. В той же час у місті соборне духовенство здійснило молебн і освятило шантан – кафе зі сценою, з якої виконувалися непристойні пісеньки й танці [1].

Актор, як окрема соціальна одиниця, також не обходився увагою церкви. Подекуди зберігалася традиція піддання артистів анафемі – відлученню від церкви [19, с. 132]. Для малорелігійного актора, який вів напівкочове життя, цей захід не мав особливого значення. Моральний тиск на нього в цьому випадку здійснювало становище батьків та родичів. Парафіяни приходу, а також священник нерідко перекладали частину провини за антихристиянську поведінку на сім'ю артиста.

Не зважаючи на явно вороже ставлення Церкви до театру у рядах акторів існували великі прихильники релігії. В оповіданні «Как я был актёром» О. Купрін, який у останні роки XIX ст. працював артистом театру м. Суми Харківської губернії, відзначав особливий вид богобоязненності місцевих акторів [20]. Вирізняла її крайня показовість. Як зазначав прозаїк, перед кожним виходом на сцену артисти пристрасно хрестилися, пильнуючи, аби цей жест обов'язково хтось побачив, адже набожність у їх рядах вважалася чимсь незвичним і надзвичайно екзотичним. Актори буквально вкрали цей жест у, як писав О.Купрін, «какого-то Митрофанова-Козловского» [20]. Вочевидь, прототипом цього навіть не другорядного героя оповідання став знаменитий провінційний актор Митрофан Іванов-Козельський. Підтверджує цей факт і те, що периферійні актори рівнялися виключно на столичних зірок і визнаних знаменитостей, отже, навряд чи стали б копіювати жести актора на третіх ролях.

Втручалася релігія і у приватне життя артистів. Створення сім'ї не обходилося без руки Церкви: єдиним дійсним видом шлюбу визнавався церковний. Згадуючи своє весілля у Харкові 1870 р., видатна актриса М. Савіна писала, що вінчання прийшлося на дуже ранній час, бо після нього необхідно було встигнути на репетицію у театрі [21, с. 66]. Видатного українського актора М. Кропивницького у 1887 р. священник відмовлявся вінчати з Н. Гладушенко. Піп обґрунтовував своє рішення тим, що артист ніколи не відвідував службу. Вінчання відбулося лише після виконання Марком Лукичем єпитимії – морально-виховного заходу, який призначав священник. 47-річного метра сцени він заставив бити 50 земних поклонів [22, с. 105].

Акторські шлюби нерідко давали тріщину навіть не через побут, а через стиль життя артиста. Подекуди вони зовсім не реєстрували свої відносини офіційно і доволі легко змінювали супутників життя. За цю обставину актори також отримували дзвінкого ляпаса від церковної моралі.

Примітно, що маючи легковажну вдачу, артисти зберігали в собі традиційні моральні цінності. М. Савіна згадувала, що перед весіллям просила з чоловіком-актором у батьків-артистів благословення. Підкреслювала вона і різко негативне ставлення в трупі харківського драматичного театру до блуду – позашлюбних стосунків чоловіка і жінки [21, с. 64].

Через богемне життя, обумовлену професією необхідність гарно виглядати, розбещеність, індивідуалізм і розповсюджену в артистичних колах алкогольну залежність церковники сприймали акторів як блудних овець [23]. Розуміння способу життя артисток захолюсним духовенством яскраво змальоване М. Салтиковим-Щедріним у створеному в 1875-1880 роках романі «Господа Головлёвы». Коли артистка Анненька, яка певний час служила в харківському театрі, опиняється після панахиди по її бабці-поміщиці в домі злиденного забитого священика, її сприймають з неприкритим співчуттям, наче відщепенця. Всі забобони, що жили в головах представників церкви, автор розкрив через по-дитячи безпосередню розмову артистки з попом і попадею. Матушка запитувала, чи дійсно актрис буквально примушували цілуватись і пестити чоловіків, а батюшка наполягав, що для актриси вкрай необхідно і важко зберегти «скарб», під яким, вочевидь розумів моральну та тілесну цноту.

В таких умовах стають очевидними витоки сприйняття акторів широким загалом, навіть якщо представник такого «загалу» ніколи не був у театрі та не бачив актрис, як піп та попадівна з роману «Господа Головлёвы». У просякнутому християнською традицією суспільстві, 77% якого за переписом 1897 р. складали селяни, релігійні постулати вбиралися дітьми від дорослих змалечку [24]. Вони ж, в свою чергу, черпали основи моралі із проповідей місцевих священників, які для більшості безграмотних селян були єдиним джерелом офіційних уявлень про норми поведінки. Живучи в традиційному суспільстві, в глибинці їх дотримувались навіть освічені люди. Грамотний поміщик Порфірій Володимирович на прізвисько «Іудушка» зі згаданого роману М. Салтикова-Щедріна, просякнутий лицемірною набожністю, говорив своїй небозі-артистці Анненьці, що перед відвідуванням могили бабки дівчина мала обов'язково відстояти обідню, а відтак, очиститися і не обтяжувати душу небіжчиці [23].

Значно лояльніше ставилися до акторів у містах, особливо – в освітніх центрах. Тут молодь, забувши про християнську мораль, боготворила акторів. Масштаби фанатизму юнаків яскраво ілюструє справа «О беспорядках произведенных толпою молодых людей против артистов Стравинского и Массини» [25]. В копії з доповідної записки виконуючого обов'язки київського поліцмейстера від 16 березня 1876 р. зазначалося, що 11 березня по закінченні вистави молодь зібралася у дворі міського театру біля артистичного виходу з метою «ніби то овацій» [25, арк. 2]. Молоде незвідане плем'я кількістю більш ніж 100 осіб буквально змело поліцію, а на її заклики до порядку відповідало різними гостротами, співом когута й собачим лаєм. Коли артисти сіли в екіпаж, прихильники не давали їм поїхати, схопивши коляску за колеса. Навіть після від'їзду кумирів натовп, галасуючи, хлинув по їх сліду [25, арк. 2-3].

**Висновки.** Таким чином, Церква мала неабиякий вплив на життя акторів Наддніпрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Складні відносини християнства з театром, що корінням сягали часів утвердження християнської релігії, завдяки її консервативності легко були перенесені священнослужителями із творів ранньохристиянських теологів та богословів у вік електрики та пари. Оскільки християнство являлося державною релігією, його постулати охоронялися законом і каралися наряду із іншими кримінальними злочинами. Державне право захищало знаки та символи християнської віри, значно обмежувало роботу театрів відповідно до вимог обрядового календаря, суттєво підриваючи матеріальні умови життя артистів. Будучи включеними в православне середовище, зрощені в його традиціях, не зважаючи на нападки церковників, актори, як й інші християни шукали божого благословення: освячували будівництво театрів, театральні будівлі, брали участь у молебнах. Величезний вплив мала релігія і на приватне життя акторів. Традиційно негативне ставлення до артистів у ортодоксальних колах суттєво вплинуло на формування соціального статусу працівників сцени не лише в середовищі духовенства, а й серед вірян. Відтак, акторів переважно сприймали як бідних духом маргіналів, віровідступників.

**Список літератури:** 1. Чудновцев М. И. Церковь и театр. Конец 19 – начало 20 вв. [Электронный ресурс] / М. И. Чудновцев. – М.: Наука, 1970. – Режим доступа. – [http://www.atheism.ru/library/Chudovcev\\_1.phtml](http://www.atheism.ru/library/Chudovcev_1.phtml). – Доступ.: 11.08.2015 г. 2. Кронштадтский И. Моя жизнь во Христе или Минуты духовного трезвения и созерцания благоговеяного чувства, душевного исправления и покоя в Боге [Электронный ресурс] / И. Кронштадтский. – Режим доступа: <http://www.magister.msk.ru/library/bible/comment/ioannkr/iokron1.htm>. – Доступ: 11.08.2015 р. 3. Кистяковский А. О преступлениях против веры / А.О. Кистяковский // Наблюдатель. Журнал литературный, политический и ученый. – СПб., 1882. – №10. – С. 102-122. 4. Б. а. Устав о предупреждении и пресечении преступлений. Т. 14 / Б. а. – СПб.: Издание кодификационного отдела при государственном совете, 1890. – 95 с. 5. Подписка / Державний архів Харківської обл. (Далі – Держархів Харківської обл.), ф. 182, оп. 1, спр. 58, арк. 253. 6. Гиляровский В. А. Люди театра. Повесть актерской жизни / В.А. Гиляровский. – М.-Л.: Искусство, 1941. – 277 с. 7. Кригер В. А. Актерская громада: русская театральная провинция. 1890-1902 / В. А. Кригер. – М.: Искусство, 1976. – 221 с. 8. Синельников Н. Н. 60 лет на сцене / Н.Н. Синельников. – Харьков, 1935. – 276 с. 9. Яблочкина А. А. 75 лет в театре / А. А. Яблочкина. – М.: Всероссийское театральное общество, 1960. – 529 с. 10. Б. а. Постом / Б. а. // Искры. – 1902. – № 9. – с.143. 11. Г. О poste / Г. // Настоящее жало. – X, 1907. – №10. – С. 2. 12. Головастик М. В Великий пост / М. Головастик // Настоящее жало. – X, 1910. – №12. – С. 2. 13. Циркулярно. Гг. харьковскому полицмейстеру и уездным исправникам Харьковской губернии. Копия / Держархів Харківської обл., ф. 180, оп. 1, спр. 20, арк. 62. 14. Б. а. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 г. Издание 14-е, пересмотренное и дополненное / Б. а. / под ред. Н.С. Таганцева. – СПб.: «Американская скоропечатня», Литейный пр., д. 33, 1909. – 1112 с. 15. Министерство внутренних дел. Департамент полиции по 2 делопроизводству. Гг. Губернаторам / Центральный державный архів України, м. Київ (Далі – ЦДАК України), ф. 442, оп. 848, спр. 161а, арк. 54. 16. Орленев П. Н. Жизнь и творчество русского актера Павла Орленева, описанные им самим / П. Н. Орленев. – Л.-М.: Искусство, 1961. – 343 с. 17. Нежный И. В. Былое перед глазами. Театральные воспоминания / И. В. Нежный. – М.: ВТО, 1960. – 399 с. 18. Велизарий М. Путь провинциальной актрисы / М. Велизарий. — Л.; М.: Искусство, 1938. – 181 с. 19. Ходотов Н. Н. Близкое – далёкое. Воспоминания / Н. Н. Ходотов. – М.- Л.: Искусство, 1962. – 327 с. 20. Куприн А. Как я был актёром [Электронный ресурс] / А. Куприн. – Режим доступа. – [http://az.lib.ru/k/kuprin\\_a\\_i/text\\_1830.shtml](http://az.lib.ru/k/kuprin_a_i/text_1830.shtml). – Доступ: 13.01.15 г. 21. Савина М. Г. Горести и скитанья. Записки (1854-1877) / М. Г. Савина. – Л.-М.: Государственное издание «Искусство», 1961. – 141 с. 22. Кропивницький В. М. Из сімейної хроніки



Марка Кропивницького (спогади про батька) / В. М. Кропивницький. – К.: Мистецтво, 1968. – 214 с. **23.** *Салтиков-Щедрин М. Е.* Господа Головлёвы [Электронный ресурс] / М. Е. Салтыков-Щедрин. – Режим доступа: [http://az.lib.ru/k/schedrin.\\_a\\_i/text\\_1830.shtml/](http://az.lib.ru/k/schedrin._a_i/text_1830.shtml/). – Доступ: 12.01.15 г. **24.** *Б. а.* Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Общий свод по Империи результатов разработки данных Первой Всеобщей переписи населения, произведенной 28 января 1897 г. Распределение населения по сословиям и состояниям. [Электронный ресурс] / Б. а. / Под ред. Н.А. Тройницкого. – Режим доступа: [http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus\\_sos\\_97.php](http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_sos_97.php). – Доступ: 13.08.2015 г. **25.** *Дело о беспорядках* произведенных толпою молодых людей против артистов Стравинского и Массини / ЦДІАК України, ф. 442, оп. 55, спр. 97, 5 арк.

**Bibliography (transliterated):** **1.** *Chudnovcev M. I.* Cerkov' i teatr. Konec 19 – nachalo 20 vv. [Jelektronnyj resurs] / M. I. Chudnovcev. – Moscow: Nauka, 1970. – Rezhim dostupa. – [http://www.atheism.ru/library/Chudovcev\\_1.phtml](http://www.atheism.ru/library/Chudovcev_1.phtml). – Dostup.: 11.08.2015 g. **2.** *Kronshtadtskij I.* Moja zhizn' vo Hriste ili Minuty duhovnogo trezvenija i sozercanija blagogovejnogo chuvstva, dushevno go ispravlenija i pokoja v Boge Jelektronnyj resurs / I. Kronshtandtskij. – Rezhim dostupa: <http://www.magister.msk.ru/library/bible/comment/ioannkr/iokron1.htm>. – Dostup: 11.08.2015 r. **3.** *Kistjakovskij A.* O prestuplenijah protiv very / A. Kistjakovskij // Nabljudatel'. Zhurnal literaturnyj, politicheskij i uchenyj. – Sankt Peterburg, 1882. – No 10. 102-122. **4.** *Б. а.* Ustav o preduprezhdenii i presechenii prestuplenij. Vol. 14 / Б. а. – Sankt Peterburg.: Izdanie kodifikacionnogo otdela pri gosudarstvennom sovete, 1890. – 95. **5.** *Podpiska / Derzhavnij arhiv Harkivs'koï obl. (Dali – Derzhavrhiv Harkivs'koï obl.),* f. 182, op. 1, spr. 58, ark. 253. **6.** *Giljarovskij V. A.* Ljudi teatra. Povest' akterskoj zhizni / V. A. Giljarovskij. – Moscow-Leningrad: Iskusstvo, 1941. – 277. **7.** *Kriger V. A.* Akterskaja gromada: russkaja teatral'naja provincija. 1890-1902 / V. A. Kriger. – Moscow: Iskusstvo, 1976. – 221. **8.** *Sinel'nikov N. N.* 60 let na scene / N. N. Sinel'nikov. – Kharkiv, 1935. – 276. **9.** *Jablochkina A. A.* 75 let v teatre / A.A. Jablochkina. – M.: Vserossijskoe teatral'noe obshhestvo, 1960. – 529. **10.** *Б. а.* Postom / Б. а. // Iskry. – 1902. – No 9.143. **11.** *G.* O poste / G. // Nastojashhee zhalo. – Kharkiv, 1907. – №10. 2. **12.** *Golovastik M.* V Velikij post / M. Golovastik // Nastojashhee zhalo. – Kharkiv, 1910. – № 12. 2. **13.** *Cirkuljarno.* Gg. har'kovskomu policmejsteru i uezdnyim ispravnikam Har'kovskoj gubernii. Kopija / Derzhahrhiv Harkivs'koï obl., f. 180, op. 1, spr. 20, ark. 62. **14.** *Б. а.* Ulozhenie o nakazaniyah ugolovnyh i ispravitel'nyh 1885 g. Izdanie 14-e, peresmotrennoe i dopolnennoe / Б. а. / pod red. N.S. Taganceva. – SPb.: «Amerikanskaja skoropechatnja», Litejnyj pr., d. 33, 1909. – 1112. **15.** *Ministerstvo vnutrennih del.* Departament policii po 2 deloproizvodstvu. Gg. Gubernatoram / Central'nij derzhavnij arhiv Ukraïni (Dali – CDIAK Ukraïni), m. Kiïv f. 442, op. 848, spr. 161 a, ark. 54. **16.** *Orlenev P. N.* Zhizn' i tvorcestvo russkogo aktera Pavla Orleneva, opisannye im samim / P. N. Orlenev. – Leningrad-Moscow: Iskusstvo, 1961. – 343. **17.** *Nezhnyj I. V.* Byloe pered glazami. Teatral'nye vospominanija / I. V. Nezhnyj. – Moscow: VTO, 1960. – 399. **18.** *Velizarij M.* Put' provincial'noj aktrisy / M. Velizarij. — Leningrad-Moscow: Iskusstvo, 1938. – 181. **19.** *Hodotov N. N.* Blizkoe – daljokoe. Vospominanija / N. N. Hodotov. – Moscow-Leningrad: Iskusstvo, 1962. – 327. **20.** *Kuprin A.* Kak ja byl aktjorom Jelektronnyj resurs / A. Kuprin. – Rezhim dostupa. – [http://az.lib.ru/k/kuprin\\_a\\_i/text\\_1830.shtml](http://az.lib.ru/k/kuprin_a_i/text_1830.shtml). – Dostup: 13.01.15 g. **21.** *Savina M. G.* Goresti i skitannja. Zapiski (1854-1877) / M. G. Savina. – Leningrad-Moscow: Gosudarstvennoe izdanie «Iskusstvo», 1961. – 141. **22.** *Kropivnic'kij V. M.* Iz simejnoï hroniki Marka Kropivnic'kogo (spogadi pro bat'ka) / V. M. Kropivnic'kij. – Kyiv: Mistectvo, 1968. – 214. **23.** *Saltikov-Shhedrin M. E.* Gospoda Golovljovy Jelektronnyj resurs / M. E. Saltykov-Shhedrin. – Rezhim dostupa: [http://az.lib.ru/k/schedrin.\\_a\\_i/text\\_1830.shtml/](http://az.lib.ru/k/schedrin._a_i/text_1830.shtml/). – Dostup: 12.01.15 g. **24.** *Б. а.* Pervaja Vseobshhaja perepis' naselenija Rossijskoj imperii 1897 g. Obshhij svod po Imperii rezul'tatov razrabotki dannyh Pervoj Vseobshhej perepisi naselenija, proizvedennoj 28 janvarja 1897 g. Raspredelenie naselenija po soslovijam i sostojanijam. Jelektronnyj resurs / Б. а. / Pod red. N.A. Trojnickogo. – Rezhim dostupa: [http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus\\_sos\\_97.php](http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_sos_97.php). – Dostup: 13.08.2015 g. **25.** *Дело о беспорядках* произведенных толпою молодых людей против артистов Стравинского и Массини / CDIAK Ukraïni, ф. 442, оп. 55, спр. 97, 5 арк.

**УДК 94 (477) "19/20"**

**Православна Церква та повсякденне життя акторів Наддніпрянської України у другій половині XIX – на початку XX ст. / І.В. Єремєєва // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: "Актуальні проблеми історії України". – Х. : НТУ «ХПІ», 2015. – № 38 (1147). – С.40-50. – Бібліогр.: 25 назв. – ISSN 2079-0813.**

У статті на основі документів Центрального державного історичного архіву, м. Київ, Державного архіву Харківської області, матеріалів періодичних видань, мемуарів акторів та літературних творів визначено вплив Православної Церкви на повсякденне життя акторів Наддніпрянської України у другій половині XIX – на початку XX ст. Розглянуто джерела формування сприйняття артистів у середовищі представників духовного стану. Проаналізовано законодавчі норми, що підтримували церковні положення щодо театрів і їх роль у професійній діяльності акторів. Окремо охарактеризовано місце Церкви у приватному житті служителів Мельпомени. Досліджено взаємозв'язок норм моралі, що офіційно диктувалися православним

*ISSN 2079-0813. Вісник НТУ «ХПІ». 2015. № 38 (1147)*

християнством та уявленням про моральні якості артистів у суспільстві, а також особливості формування моральних норм у середовищі акторів.

**Ключові слова:** Православна Церква, актори, повсякденне життя, моральні норми, десоціалізація, анафема.

УДК 94 (477) "19/20"

**Православная Церковь и повседневная жизнь актеров Надднепрянской Украины во второй половине XIX – начале XX вв. / И.В. Еремеева // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: "Актуальні проблеми історії України". – Х. : НТУ «ХПІ», 2015. – № 38 (1147). – С. 40-50. – Бібліогр.: 25 назв. – ISSN 2079-0813.**

В статье на основе документов Центрального государственного исторического архива, г. Киев, Государственного архива Харьковской области, материалов периодических изданий, мемуаров актеров и литературных произведений определено влияние Православной Церкви на повседневную жизнь актеров Надднепрянской Украины во второй половине XIX – начале XX вв. Рассмотрены источники формирования восприятия артистов в среде представителей духовного сословия. Проанализированы законодательные нормы, которые поддерживали церковные положения и их роль в профессиональной деятельности актеров. Несколько отдельно охарактеризовано место Церкви в частной жизни служителей Мельпомены. Исследована взаимосвязь норм морали, официально декларируемых православным христианством и представлениями о моральных качествах артистов в обществе, а также особенности формирования нравственных норм в среде актеров.

**Ключевые слова:** Православная Церковь, актеры, повседневную жизнь, моральные нормы, десоциализация, анафема.

**The Orthodox Church and Dnieper Ukraine actor's daily life in the second half of XIX – early XX centuries ) / I. V. Yeremeyeva // Bulletin of NTU "KhPI". Series: Actual Problems of the History of Ukraine. – Kharkiv : NTU "KhPI", 2014. – № 38 (1147). – P. 40-50. – Bibliogr.: 25. – ISSN 2079-0813.**

In the article on the basis of the documents of the Central State Historical Archive, Kiev, the State Archives of Kharkiv region, materials of periodicals, memoirs and literary works the influence of the Orthodox Church on the daily lives of actors Dnieper Ukraine in the second half of XIX - early XX centuries is shown. The perception forming sources of the actors among clergy representatives are discovered. The legislation supporting the Church position and its role in professional work of the actors are analyzed. Moreover the Church place in the privacy of Melpomene-servants is characterized. The morality standard interconnection formally declaring by Orthodox Christianity and artist's moral norm understanding in society, as well as the moral standard formation features among the actors are examined.

**Keywords:** Orthodox Church, actors, everyday life, moral standards, desocialization, anathema.